

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ АРХІТЕКТУРИ ТЕАТРАЛЬНИХ БУДІВЕЛЬ**Панкратов В. М.,**ст. викл. каф. архітектури будівель та споруд,
odessaassedo22@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7502-0829*Архітектурно-художній інститут,
Одеська державна академія будівництва та архітектури, м. Одеса*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню художніх особливостей та проблем функціонування театральних та видовищних будівель різних історичних періодів. Розглядається історія появи та розвитку театральних будівель у контексті соціокультурного значення «театру» як специфічної форми суспільного життя. Напрями дослідження умовно поділяються на художньо-естетичні, культурно-семіотичні та функціональні. Головну увагу приділено композиції та стилістичним особливостям театральних споруд, структуруванню художніх та технічних підходів, які використовуються при проектуванні цих будівель. Як ілюстрації наведено приклади історичних та сучасних архітектурних об'єктів з аналізом різних композиційних прийомів та стилістичних напрямів.

Ключові слова: містобудування, архітектура, театр, культура, мистецтво, проектування, міське середовище

Вступ. В даний час існує велика кількість видів і форм «театру» обумовлених постійним розвитком цього виду мистецтва: драматичний театр, оперний театр, музичний театр, ляльковий театр, театр оперети та ін. Але при цьому актуальність універсального простору для них не втратила свого значення. Незважаючи на різноманіття форм та способів організації різних спектаклів, перформансів та інших видів сучасної театральної дії, необхідність архітектурного оформлення та ситуативної локалізації більшості сценічних вистав залишається актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У всі періоди розвитку суспільства видовищним будинкам та спорудам відводилася особлива роль у формуванні архітектурного простору. Видовищні об'єкти виникали як провідні елементи у видатних архітектурних ансамблях, їх значне суспільне призначення та виняткову своєрідність архітектури визначали їхню містоутворюючу роль [5]. Видовищні будівлі та споруди були своєрідним показником, що зосереджує зміни у всіх сферах життя, показуючи напрямки розвитку суспільства, відображаючи його суспільні та світоглядні ідеї, ідеологічну спрямованість, естетичні уявлення та потреби. Потреба людей у видовищах є історично сформованим і соціально зумовленим явищем, що виконує соціально-моральні функції. Мета масових видовищ полягає у розвагах і відпочинку, а й, переважно, у вихованні моральних, естетичних і етичних якостей [6].

Постановка завдання. Розглянути, на конкретних прикладах, композиційні прийоми та професійні підходи, що використовуються в історичній ретроспективі та в сучасній практиці проектування театральних та видовищних будівель.

Основний матеріал і результати.

Театр у Стародавній Греції та Римі. Перші відомі будівлі, призначені для організації та перегляду театральних постановок, з'явилися, як відомо, у Стародавній Греції. У Стародавній Греції театр був одним із суттєвих факторів суспільного життя, поширюючи у суспільстві релігійні, соціально-етичні поняття і поєднуючи цим різноманітні верстви населення грецьких полісів. Для грецького театру були створені відомі зразки трагедії та комедії, що вплинули на давньоримську та новоевропейську драматургію. Початковий грецький театр був видом

вшанування бога Діоніса. Священною і обов'язковою приналежністю цього театру був знаходжуваний у центрі оркестри, вівтар Діоніса, символ вираження зв'язку театральної вистави з культом божества. Оркестра – півкруглий плоский майданчик перед глядацькими місцями. Навколо неї амфітеатром були розташовані місця для глядачів – театрон. На початку ці місця будувалися з дерева, але в V ст. до н.е. почалася їхня заміна на кам'яні. Театри розташовувалися на схилах пагорбів, щоб використати природний рельєф задля економії будівельних витрат. Ще одним обов'язковим елементом давньогрецького театру була сцена – піднесення позаду оркестри. Драматичні уявлення давалися у Діонісії. Так як релігія була тісно пов'язана з державною політикою, вистави зумовлювалися релігійними поглядами суспільства. Всенародним характером цих уявлень пояснюються швидке зростання значущості театру в Афінах, залучення до нього видатних поетів, художників, архітекторів та значні розміри будівель, що вмщали понад десять тисяч глядачів.

Давньоримський театр розвивав традиції давньогрецької, але мав деякі відмінності. Насамперед театр у Стародавньому Римі мав замкнутий контур, конструкція сцени піднімалася нарівні з останніми рядами глядацьких місць. У Стародавньому Римі театри будувалися на рівних майданчиках, але як і давньогрецькі, римські театри не перекривалися покрівлею. Підйом театрону досягався застосуванням субструкцій, що склалися з пілонів, що з'єднувалися арками. Майданчик оркестри був зменшений, але теж мав релігійне значення. З'явився конструктивний зв'язок між театроном і сценою, яка споруджувалась не з дерева, а з міцних матеріалів – цегли, бетону та мармурового облицювання. Структура давньоримського театру описана Вітрувієм у його теоретичній праці «Десять книг про архітектуру»[1] (рис. 1).

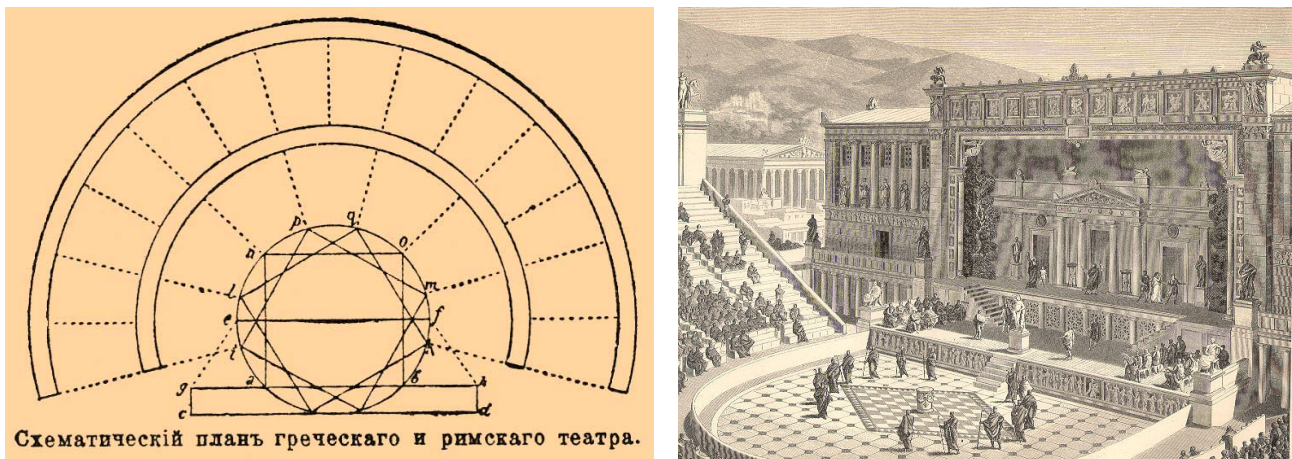

Рис. 1. Античний театр

Європейський театр за доби Відродження. Перший критий театр в історії Європи спроектований Андреа Палладіо у 1580 році – театр «Олімпіко» у Віченці. У своєму проекті Палладіо прагнув наслідувати не римський амфітеатр, а давньогрецький театрон (грец. θέατρον), в якому лави для глядачів розташовані півколом. Сцена («задник») - вертикальна стіна за просценіумом виконує функцію декорації. Сцену архітектор спроектував з ефектом посиленої лінійної перспективи, що створює ефект «оманливої глибини» або «тромплей» (фр. trompe-l'œil - оманливе око, оманлива видимість). Створені в макеті перспективи вулиць, що відкриваються крізь отвори сцени, здаляку здаються протяжними, а насправді мають глибину всього кілька метрів. Спотворені ракурси архітектурних деталей посилюють відчуття глибини. Замість давньогрецьких мотивів в оформленні задника Палладіо використовував давньоримську архітектуру тріумфальних арок. Сам театрон завершується колонадою, плоска дерев'яна стеля якого розписана під «справжнє небо», за аналогією з відкритими театрами Стародавньої Греції. Архітектор створював ефект відкритого міського простору – подібність до вуличного театру. Проект цього театру – яскрава ілюстрація прагнення архітекторів епохи Відродження наслідувати античні зразки (рис. 2).

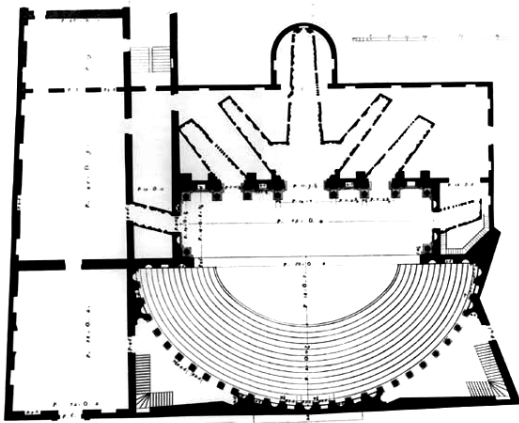

Рис. 2. Театр «Олімпіко» у Віченці, арх. Андреа Палладіо

Класична театральна будівля. Традиційна театральна будівля XVIII–XIX в., на відміну від античного театру, характеризується наявністю партеру і численних, розташованих один над одним, лож і балконів. У ньому рідко можна зустріти розташування глядацьких місць у вигляді амфітеатру. Тривимірність розташування глядачів досягається за рахунок поверхової ярусності балконів та галерей оточуючих партер. Класичний театральний будинок, як і античний театр, за структурою ділиться на дві частини: сценічну та глядацьку. Крім цього, характерною особливістю класичних театральних будівель є наявність оркестрової ями. Музичний супровід театральних постановок постійно ускладнювався і вдосконалювався і вимагав спеціального місця в залі для глядачів, відгородженого від глядачів, але не ізольованого. Обладнання сцени також видозмінювалося, особливо після відкриття у живописі законів перспективи. З'явилася можливість розміщення у порталі сцени змінних декорацій із зображенням декоративних елементів антуражу відповідно до теми театральних вистав. Ускладнилось і механічне обладнання сцени. Винахід електричного освітлення зумовив розробку нових світлових ефектів супроводу театральних постановок (рис. 3).

Рис. 3. Театр опери та балету в м. Одесі, арх. Г. Гельмер та Ф. Феллнер

Сучасні тенденції в архітектурі театральних та видовищних будівель.

Сіднейський оперний театр (Sydney Opera House), Новий Південний Уельс, Австралія. Автор проекту датський архітектор Йорн Утцон. Будівництво 1959–1973 років. Одна з найвідоміших будівель, символ і «візитна картка» найбільшого міста Австралії, а також одна з головних світових туристичних пам'яток. Будівля театру має унікальну серію залізобетонних

вітроподібних оболонки, облицьованих декоративною плиткою, форма яких не збігається з планувальними параметрами театральних залів. Силует цих оболонки є виразним елементом міського ландшафту Сіднея та сіднейської бухти, і роблять фасад театру унікальним і не схожим на жодну іншу будівлю у світі. Конструкція залів є самостійним елементом у середині зовнішнього контуру, розрахована та спроектована з урахуванням нових досягнень у сфері акустики та візуальних ефектів. Театр планувалося збудувати за три роки, витративши близько семи мільйонів австралійських доларів, проте будівництво сильно затягнулося, а підсумкові витрати становили 102 мільйони. Конструкція таких оболонки, на той час, виявилася дуже складною для розрахунку та зведення, комп'ютерні технології лише почали розроблятися. Все це збільшило терміни будівництва та спричинило конфлікт замовників з автором проекту.

Сіднейський оперний театр було відкрито 20 жовтня 1973 року королевою Англії та Австралії Єлизаветою II. Автор проекту на відкритті не був присутнім. 28 червня 2007 року театр було внесено ЮНЕСКО до списку об'єктів всесвітньої спадщини. Цей театр є єдиним будинком 1970-х років з таким статусом. Крім цього, будівля була кандидатом на внесення до списку «Семи нових чудес світу» (рис. 4).

Рис. 4. Оперний театр, Сідней, Австралія, арх. Йорн Утзон

Уолт-Дісней хол (концертний зал імені Уолта Дісней), Лос-Анджелес, архітектор Френк Гері. У 1987 р. вдова Уолта Дісней пожертвувала 50 мільйонів доларів на створення в Лос-Анджелесі нового концертного залу. Архітектор Френк Гері розробив проект у стилі деконструктивізму, котрий входив тоді в моду. Зовнішній вигляд будівлі та конструкції розроблялися з використанням останніх досягнень у сфері комп'ютерних технологій та 3D моделювання. Спеціальні програми прораховували конструктивні вузли та склали специфікації збірних елементів. Будівництво розпочалося із підземного гаража під концертним залом. Роботи над самим концертним залом деякий час відкладалися, оскільки вартість його виявилася набагато вищою за передбачувану, і знадобилося додаткове фінансування. У результаті вартість проекту становила близько 170 мільйонів доларів. Будівництво почалося у 1999 і було завершено у 2003 році. У 2005 році були внесені зміни до оздоблення фасадів, пов'язані зі скаргами мешканців сусідніх будинків: вигнуті та поліровані сталеві панелі, якими облицьовані фасади концертної зали, концентрували сонячні промені, так що в деяких приміщеннях, розташованих навпроти будівель, стояла нестерпна спека. Поверхня панелей, за допомогою спеціальної обробки, була змінена із дзеркальної на матову.

Зал розрахований на 2265 слухачів та перекритий металевими фермами. Його акустику, яка використовує спеціальні панелі-екрани, фахівці оцінюють дуже високо. Хоча різні думки про архітектуру Ф. Гері традиційно суперечливі. В цьому випадку розбіжності викликало як

рішення зовнішнього фасаду, так й деякі елементи внутрішньої обробки концертного залу (рис. 5).

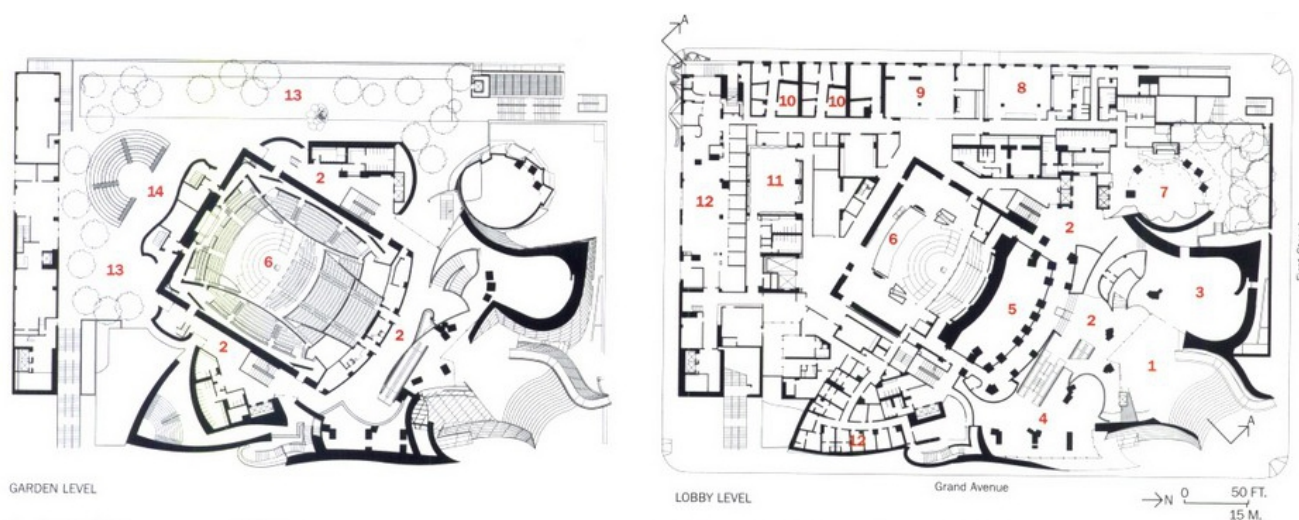

Рис. 5. Уолт-Дісней хол, Лос-Анджелес, США. Арх. Ф. Гері

Полі-гранд-театр у Шанхаї, КНР, архітектор Тадао Андо. Будівля театру знаходиться у громадському центрі нового міського району Цзядін на березі штучного озера. В основі композиції театру – лаконічна кубічна форма, 100x100x35м, з несучою конструкцією із залізобетону. Декоративний залізобетон – фірмовий стиль архітектора. Зовнішні стіни основного об'єму закриті суцільним фасадним склінням, що знаходиться на певній відстані від стін. Скління відіграє чисто декоративну роль і надає будівлі легкість та прозорість. Особливо ефектно це прочитується у поєднанні з відображенням у дзеркальній поверхні водоймища перед головним фасадом.

Вихідну форму пронизують у різних напрямках циліндричні «коридори»-тунелі суспільних просторів, що огинають головну залу. Перетинаючись під різними кутами із зовнішніми стінами, вони утворюють на поверхні фасадів театру еліптичні композиції, що контрастують із прямокутним силуетом будівлі. Стіни цих тунелів облицьовані рейковим алюмінієм, пофарбованим у колір дерева. Ці приміщення належать одночасно як внутрішньому, так і зовнішньому простору.

Основний зал театру на 1466 місць, і супутні приміщення зорієнтовані по діагоналі планувального квадрата загального обсягу. Головний вхід у внутрішній двір-вестибюль також розташований у кутовій частині будівлі. Внутрішнє оформлення інтер'єрів лаконічне та виконане у загальній стилістиці всієї будівлі. Унікальність будівлі надає певна функціональна тривимірність, зокрема, розташування над головним театральним - мультифункціонального залу (рис.6), що в архітектурній практиці зустрічається вкрай рідко. І традиційне для сучасної архітектури, багатопланове використання плоскої покрівлі, що експлуатується (рис. 6).

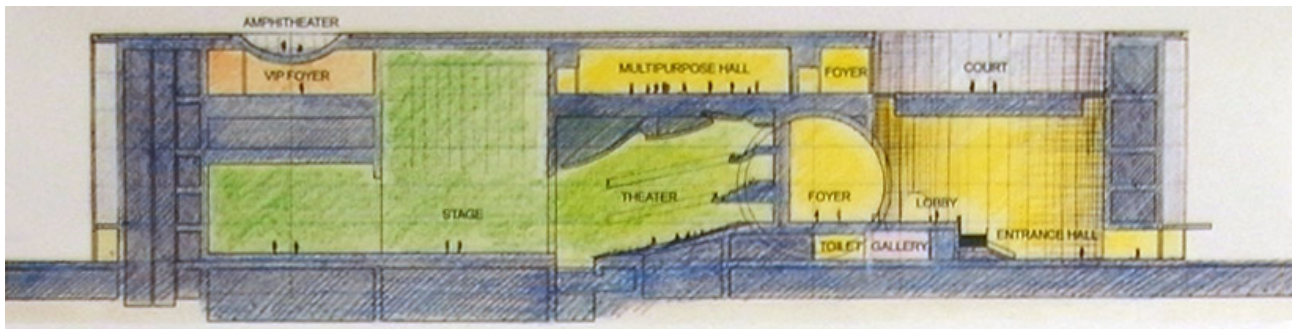

Рис. 6. Полі-гранд-театр у Шанхаї, КНР, арх. Тадао Андо

Нова філармонія у Парижі, Франція. Нову паризьку філармонію було відкрито в січні 2015 року. Вона розташована в парку Ла Віллет, у його тематичній частині під назвою «Місто музики». Philharmonie de Paris побудували за проектом відомого французького архітектора Жана Нувеля, лауреата найпрестижнішої архітектурної нагороди — Прітцкерівської премії. Загальна композиція будівлі вдало вписується у вузьку ділянку забудови, відведена для проектування. Усередині основного об'єму знаходиться концертний зал на 2400 місць зі скрупульозно продуманою акустикою та системою розсаджування, що дозволяє всім глядачам знаходитися максимально близько до сцени. Як пояснював архітектор, відстань між диригентом та найвіддаленішим місцем у залі становить лише 32 метри замість звичних 48 метрів, як у інших концертних залах Парижа. Стіни зали складаються з рухомих панелей, призначених для перенаправлення звуку в різних напрямках. Ці панелі чергуються із звукопоглинаючими поверхнями, спеціально обробленими для збільшення відбиття та реверберації. Місця для глядачів спроектовані із постійним ухилом. Крісла виконані зі спеціального матеріалу, що покращує акустику. Яруси та партерні сидіння висувні, пропонуючи збільшену місткість 3650 людей для таких заходів, як посилені концерти, що вимагають особливої конфігурації.

Загалом зал оточений п'ятьма репетиційними кімнатами для різних ансамблів та десятьма студіями камерної музики. Цілу частину будівлі займає освітній центр площею 1800 квадратних метрів.

Масивні вигнуті і ламані форми фасадів зовні облицьовані металевими полірованими пластинами з дрібним візерунком, який посилює ефект переливів на сонці, а поблизу схожий на зграю птахів, що розлітається. Екстер'єр містить зображення 340 000 птахів, висічених на поверхню у семи різних формах та чотирьох відтінках, від світло-сірого до чорного, що символізує великий зліт. Структура композиції облицювання нагадує роботи відомого нідерландського художника Мауріца Ешера.

Дах, висотою 37 метрів, відкритий для відвідувачів і забезпечує відвідувачам широкий вид на місто. Монументальна площина, що завершує композицію будівлі, служить екраном для світлових проєкцій рекламних афіш театру і є своєрідним прикладом інтерактивної архітектури (рис. 7).

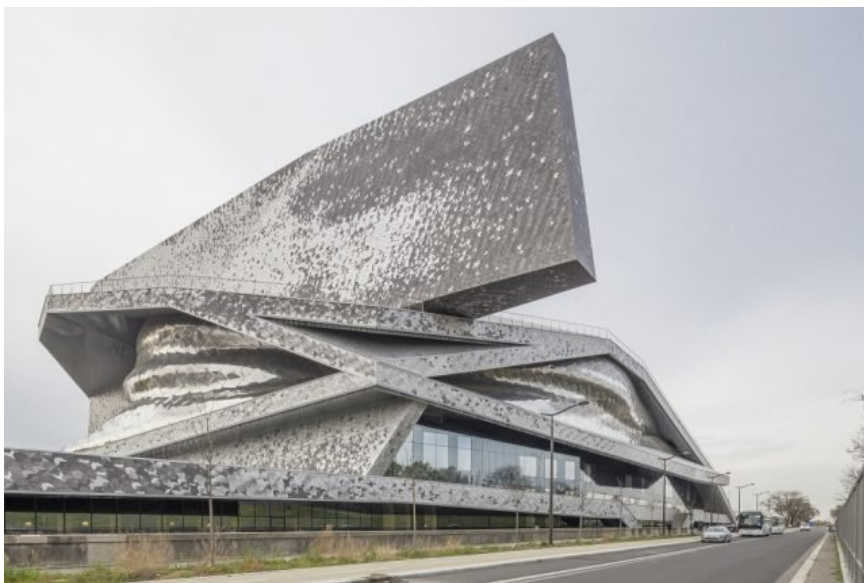

Рис. 7. Будівля нової паризької філармонії, Париж, Франція, арх. Ж. Нувель

Висновки. Таким чином, розглядаючи еволюцію спеціалізованих видовищних споруд різних епох, можна говорити, що створені в різні періоди історії об'єкти для театральних постановок дуже вплинули на розвиток сучасної архітектури театральних і видовищних будівель. Історичні споруди, що збереглися, є невід'ємною частиною сучасної цивілізації, являючи собою певний відбиток суспільно-культурного розвитку. Глибоке переосмислення особливостей устрою, закономірностей формування античних, класичних та сучасних видовищних об'єктів дозволить виявити нові напрями формування архітектури подібних споруд.

Література

- [1] Десять книг об архитектуре / Витрувий Марк Поллион. - М.: Издательство Всесоюзной Академии архитектуры, 1936. - 331 с., ил.
- [2] Четыре книги об архитектуре / Андреа Палладио. - М.: Архитектура-С, 2006. - 384 с., ил.
- [3] История архитектуры / Огюст Шуази. - М.: Эксмо, 2019. - 576 с., ил.
- [4] Ритм в архитектуре / М.Я.Гинзбург. – М.: Издательство «Среди коллекционеров», 1923. - 119с., ил.
- [5] Еволюція формування об'єктів культури та дозвілля / В.В.Куцевич. – Київ: Збірник «Дослідницькі та науково-методичні праці», Українська академія мистецтва, 2007. - 14с., 248-260, ил.
- [6] Архітектура і монументальне мистецтво. Терміни та поняття / В.І.Тимофієнко. – Київ: Видавництво інституту проблем сучасного мистецтва, 2002. - 472с., ил.

References

- [1] Desiad knjig ob architekture/ Vitruvii Mark Pollion.- М.: Izdatelstwo Wsesouznoi Akademii architekturi, 1936. - 331s.
- [2] Chetire knjigi ob architekture/ Andrea Palladio.- М.: Architektura-C, 2006. - 384s.
- [3] Istorija architekturi/ Ogust Schuasi. – М.: Eksmo, 2019. - 576s.
- [4] Ritm w architecture/ Ginzburg M. – Moskwa: Sredi kollektionerow, 1923. - 119s.
- [5] Ewoluzia formuvannia obektiv kulturi ta dozvillia/ W.W.Kuzevich. – Kyiv: Zbirnik «Doslidnizki ta naukovo-metodichni praci», Ukrainaska academia misteztatwa, 2007. - 14s., 248-260.
- [6] Architektura i monumentalne misteztatwo. Termini ta poniattia / W.I.Timofienko. – Kyiv: Widavniztwo institutu problem suchasnego misteztatwa, 2002. - 472s.

FEATURES OF THE EVOLUTION OF THE ARCHITECTURE OF THEATER BUILDINGS

Pankratov V. M.,

Senior Lecturer, Department of Architecture of Buildings and Structures,
odessaassedo22@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7502-0829

*Institute of Architecture and Art,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Odessa*

Abstract. The article is devoted to a thematic study of the history of the emergence and development of the architecture of theater buildings as a specific area of architectural creativity. Theater buildings have always been located, and are located today, in the public centers of large cities and urban agglomerations. These buildings perform an important cultural and educational function and are distinguished by architectural uniqueness and originality. They play an important organizing role in the architectural ensembles of city streets and squares, emphasizing the prospects of avenues and boulevards. The article gives examples of theatrical buildings of antiquity, the Renaissance, the classical period and theatrical buildings of recent years. The image of the theater of Dionysus in Athens, on the slope of the Athenian acropolis, is used as an image of an ancient theatrical building. The most characteristic example of the Italian Renaissance theater is the Teatro Olimpico in Vicenza, designed by Andrea Palladio in 1580. In the interior of the theater, Palladio imitated the open space of Greek amphitheaters and the architectural style of ancient Rome. The Odessa Opera House can serve as an example of the development of the achievements of theatrical architecture of the 19th century. The most achievements of theatrical architecture of the 19th century. The most striking example of the theater of the 20th century is the Sydney Opera House – a symbol of new architecture created based on new building technologies. The 21st century is represented by more modern buildings: the Walt Disney Concert Hall in Los Angeles, the Poly Grand Theater in Shanghai, the New Philharmonic in Paris. Each building is a certain iconic phenomenon in the history of architecture and opens up new perspectives for rethinking the historical experience of the formation of such buildings. The architects made the most of the entire set of expressive means in order to draw the viewer's attention to the external appearance of the theater. Creating a background for the perception of a theatrical production and forming a sense of the continuity of the cultural space of theatrical art.

Keywords: urban planning, architecture, theater, culture, art, design, urban environment.